

zen, letzen, staro-visokonem. gilezzen retardare, švicarski: letzen, novo-visokonem. verletzen; starosaski: lettian retardare, impedire, inhibere, hindern, behindern... Od tod novo-visokonem. glagol: letzen — ne iz latinskega: laetari — kar se vidi iz pomena švicarske besede: letzen, abletzen, das ist, bei der letze (letzi), dem abschiedsschmause sich gütlich thun.“ — Leca je torej nemška beseda, in znači: a) zadnjo jed, kader se jemlje slovó; b) trinkgeld.

Ker uže govorimo o leci, naj se pové še to, kaj je óna beseda: léca, ki nam rabi za: kancel. Schmeller v II. zvezku svojega slovarja na 529. in 530. strani piše: „die letz, letzen, letzgen, lectio, aufgabe im buch für das schulkind.... Der letzner (ältere sprache), buch aus welchem, ort, an welchem, geistlicher, von welchem in der kirche lectionen gelesen werden; subdiaconus. Evangelier (diaconus) und leczner (subdiaconus). Monumenta boica X. 59. ad 1277. Rchtb. v. 1332. v. Westenrieders historische beiträge VII. 35. 189.“

O tej priliki omenimo še nekterih drugih besed, kterih pravi pomen in izvor največ razlaga nemščina.

1) V caker hoditi s kom ali s čim. „Zu acker gën mit einem (schwäbische redensart: z' acker gau'), ihm zu schaffen machen, ihn plagen. Dieweil also am Rhein und der Donau keiser Maximianus mit den Teutschen zu acker gieng. Aventins chronik, ausgabe v. 1566. Diese figürliche bedeutung ist ein rest der älteren, eigentlichen für „pflügen.“ Zi akere gan. Glossen aus Mondsee (Pez Thes. I. 319—370), saec. IX—XII. Otrf. 2. 22. 15. ze acker gon. Frisius.“ Schmeller I. 24.

2) Pot: en pot, dva pota, to je: enkrat, dvakrat; govori se tudi: en bôt. Bavarski: „das bot, but (von bieten, im spiele: daransetzen), eine partie im spiel, besonders im kartenspiel: e' bod spieln. Wieviel bod habme' gspielt? zwae, drui, vier bod. Daher die redensart: alle bot (allebod), jedes mal, toties quoties. Der Hans wirft 'n Michel alle bot, d. h. jedes mal, wann Michel mit ihm ringt.“ Schmeller I. 223. — Lexer: „pout n. (von bieten), einmal, alle pout, alle augenblicke, das eine über das andere mal; eine partie im spiele: zwâ pout kart'n spiel'n.“ Srbski: jedan put, dva puta, einmal, zweimal, Vukov rečnik. — Naša beseda: pot (weg) se je pomešala z nemško, česar je najbrže kriva tudi nemščina, primeri: „die wochen ein fart (en bart) ze peichten.“ Grimmov slovar III. 1265.

3) Bot, quitt, od koder: pobotnica, quittance. Da ta beseda nij lahko naša, priča to, ker se ne sklanja: jaz sem bot, mi smo bot itd.; najbrže je tudi iz nemškega: „das bot, der preis, den der käufer für eine waare gegen den verkaufenden ausspricht: bal' mer e'n Juden no' e bod auf sei war legt, bringt me' n nimme vo'n leib. Es hat, oder es ist bod n (es ist gut ausgefallen, gelungen).“ Schmeller I. 223. 156. — Lexer: „pout n., das anbot, aufbot bei einem kaufe, einer licitation.“

4) Sveti Tileh (Egidij). — „Es hat sich manchmal blos das t von sant oder sanct dem mit einem vokal beginnenden heiligen-namen angehängt: uf sand Dy-ligen (Ilgen, Egidien) tag. Monumenta Boica XX. 14.“ Schmeller III. 274.

5) Béršljec, hemdkragen (navadno v Laščah). — Bavarski: „das bescheisserlein (bscheisse'l, Lech), vorhemdchen der landmädchen.“ Schmeller III. 407. — Lexer: „puos'n, pues'n m., dim. püesile, hemdkragen.“

6) Valpét. „Der waltbot (ältere sprache), der bevollmächtigte abgesandte; alte sprache: uualtboto exactor, procurator.“ Schmeller IV. 72.

7) Božja oblast. Notranjem se zdí velika kletev, če kdo pravi: božja oblast te zadeni! Bavarski: „der gewalt gottes, jede schwere schickung, unglück, krankheit, besonders aber der schlagfluss: vo'n gwald Gottes 'troffe' wer'n (vom schlag gerührt werden).“ Schmeller IV. 72. 73. — Lexer: „der gottsg'walt, blitz oder schlagfluss; adi 11. julio griff mich Gott mit seim gwalt an, das man nennet den schlag. Tagebuch des Lucas Rem 1494—1541.“ Naša beseda: božjast je skrajšana iz: božja oblast. Miklošič lexicon 467.

8) Porčehen, portahen, emporkirche. — Bavarski: „vorzaichen (vourzaeche'), das portal oder vorhaus einer kirche, porticus.“ Schmeller I. 635.

9) Vigred, frühling. Bavarski: „die virgatum; in die virgatum gën (vigatten, vacatum ge'), von schulkindern, mit anfang der schönern jahreszeit unter anführung des lehrers ins freie gehen, um sich da mit allerlei spielen zu ergetzen; vergleiche: vergatterung.“ Schmeller I. 635. — V Lexerji nisem našel te besede. Če virgat (po odbitem obrazilu: um) primeriš našej besedi, nij dosti razložka mej njima; vendar je treba to reč tanje preiskati, in posebno za trdno zvedeti, ali Korošcem, ki govore: vigred, res tudi sicer še rabi: „vi“ (vy) namestu: „iz“, ali ne?

10) Vice, fegefueher. — Bavarski: „die weiz, weize (ältere sprache), die strafe der abgeschiedenen seelen; alte sprache: daz uuîzi, anglosaski: vite, islandski: vîti, poena, supplicium. (Primeri novo-visokonem. witzigen.) Den selen in dem weiczen zu trost. Cogm. 787. f. 204. — — der hell (inferni) und auch der weitzen (purgatorii). Cogm. 121. f. 126. b.“ Schmeller IV. 205.

11) Trata; srb. tratina, der rasen. Vukov rečnik. — „Der trat (trad), jener theil einer feldflur, welcher nach der schon seit wenigstens 600 jahren landüblichen dreifelderwirthschaft jedes jahr ungebaut und dem viehtrieb offen bleibt, das brachfeld, die brache (schwedisch: traede, traedesga erde.) — — — Das: in conculcationem (pecoris) bei Isaias 5. 5.; 7. 25. ist gl. i. 265. 267 durch: in trata gegeben. Gl. a. 584. trata compascuus ager. Vergleiche: tret.“ Schmeller I. 502. Koroško-nemški: „trate f., dim. trât'l m. weideplatz.“ Lexer. (Kon. prih.)

Slovensko slovstvo.

* *V malej obliki na svitlo dani zakoni (postave) in ukazi za Kranjsko. 1. zvezek: občinski zakon od 17. februarja 1866. leta. V Ljubljani. Tisk in založba Egerjeve tiskarnice 1866. (Handausgabe der Gesetze und Verordnungen für Krain. 1. Bändchen: Gemeindegesetz vom 17. Februar 1866. Laibach. Druck und Verlag der Egerschen Buchdruckerei, 1866.)*

Pod tem naslovom je začela Egerjeva tiskarnica na svitlo dajati cesarske postave in ukaze za Kranjsko v slovenskem in nemškem jeziku, in sicer v mali knjižici, ki je prav pripravna, da jo v žep vtakneš in lahko seboj imaš, kjer ti je treba. Dobra misel je to, ker namestuje velike in okorne liste, na kterih sicer izhajajo zakoni in ukazi. Na Dunaji bukvarnica Mancova že davno izdaja v taki mali obliki vse postave in ukaze, ki so za dežele avstrijske veljavni. Radosni smo sprejeli lično knjižico, ktera bo gotovo vsacemu dobro došla, ki hoče vedeti postave za Kranjsko, vzlasti pa županom našim in občinskim odbornikom in svetovalcem. Cena ji je celó nizka — knjižica z 8 pôlami veljá le 30 novih krajc. Gotovo pridejo kmalu še drugi zvezki na dan.

* *Nauk o svilarstvu in dudarstvu ili kako seljak in svaki drugi mnogi novac ja kratko vreme dobiti može* se zove knjiga s slikami v hrvaškem jeziku, katero v 2. iztisu županijski nadzornik svilarstva g. Anton Vukasinić v Oseku (Essek) izdavatati namerava in zato v naročbo vabi. Knjiga, lahko razumljiva, bode obsegala 90 do 100 strani, imela bo 18 podobščin, in za naročnike jej je cena le 60 kr. Naročilo traja do konca tega meseca. Kdor hrvaški razume, naj ne opusti knjige, ki bode vse obsegala, kar je svilorejcu vedeti treba.

Tristogodišnjica Nikole Zrinjskega v Zagrebu.

Iz Zagreba 28. novembra.

Iz davnih časov gimnazijalnega učenja še mi doni na ušesa, kako je z navdušeno besedo tadanji profesor nam pesniški opisoval hrabro branitbo in smrt Nikole Zrinjskega v trdnjavi Sigetski. Ne bo menda nikomur naših bralcev žal, če mu pri ti priložnosti, rekel bi za predgovor k našemu predmetu, povem na kratko, kdo je bil ta mož in kako je deloval in za koga, dokler ni 8. septembra 1566 umrl slavne in preslavne smrti.

Nikola Zrinjski ima panogo iz slavne rodbine Bribirske, kateri je glavni sedež bil v današnjem hrvaškem primorju med Crkvenico in Novim, in ki je ime svoje vzelo od grada Zrinja, ki so mu še sedaj razvaline z bršljanom in vinsko trto ovite pri Uni na zapadu od Kostajnice v drugem banskem regimentu. Nikola rojen leta 1518 še skoro kot otrok je leta 1529., ko so Turki prvokrat obsedali Beč, pokazal svetu, česa se ima nadjati od njega; ker za presrečno hrabro obnašanje poklonil mu je cesar Karol V. bojnega konja in zlati lanec. Pozneje v boji zoper Zapoljo in njegovega bojnega zaveznika sultana Solimana osnoval je Nikola za dobro službo lahko konjaništvo, ter kot vojvoda manjših vojsk slovel tako, da je na pr. leta 1562. sè samim svojim prihodom na bojišče pri Budimu (Ofen) mahoma odločil bitko, ktera je popred veliko ur se previjala na to in na uno stran. Njemu se je dalje Hrvaška in po takem tudi Štajarska in Kranjska imela zahvaliti, da unih dvanajst let, kar je on bil ban na Hrvaškem, turški divjaki niso mogli po stari svoji navadi, kakor povodnja razlivati se na njih okrajine in požigati hrvaških in slovenskih krajev. Njegovemu delovanju in zraven tudi zavodu vojniške granice, kateri se je pa danes že preživel, ima se Hrvaška veliko zahvaliti, da je ostala slobodna, akoravno je celi izhodnji del ogerske (magjarske) zemlje vse do Munkačaja jecal pod turškim jarmom, in kar te zemlje ni bilo neposredno pod tem jarmom, imelo je Turkom plačevati težki davek. — Turki že leta 1562. po Nikoli hudo pobiti pod gradom Sigetom, ki je ob levem bregu Drave kakih 5 ur od Petčuha (Fünfkirchen), razkačeni so odločili leta 1566. pod hudim svojim sultanom Solimanom, da čez Siget naravnost zopet gredó pred Beč. Glasoviti véliki vezir Sokolović, kakor mu že ime kaže, odpadnik ali izrodnik jugoslavenski, pri Oseku ni mogel čez Dravo, ki je v veliki povodnji zadrževala azijske barbare. Hudo velik broj ljudi se je potopil, dokler niso dovršili mostú čez Dravo, in turška armada že trinajstokrat hití naravnost pod Siget. 3. avgusta nastane se prednja straža pod mestancem, in samo Sokolovićev razdel štel je 65.000 vojakov. Ko to vidi Nikola Zrinjski, ki mu je trdnjavi Sigetska bila lastnina, zbere svojih 3000 vernih drugov in junakov; vsi mu prisežejo, da hočejo umreti za vero, za domovino in cesarja. Ni tukaj mesta, da dalje pripovedujemo, kako so pred strašnimi topovi turškimi najpred iz zunanjega mesta odstopili v notrauje novo, in kako so 19. avgusta, ko

je novo mesto tudi švignilo v plamen, skrčili se v srednjo trdnjavico, kjer so se od 26. avgusta do 1. septembra vsaki dan neprenehoma imeli boriti z nebrojnimi četami turškimi. Sultan začel je velike darove obetati Zrinjskemu; ko to ne pomaga, lažljivo mu se grozi, da mu hoče vjetega sina umoriti, če se ne podá Turkom. Zastonj! Nikola stoji kot skala neomajen. 4. septembra hudemu sultanu jeze počí srce, da umrje; al véliki vezir zatajil je vojnikom njegovo smrt, in sledeči dan v roke dobí unanji del trdnjavice. Al ker za hrabre branitelje v notranjem delu ni bilo živeža, zato Nikola tovaršé zbere okoli sebe, razloží jim, na čem so, ter jim razodene, da jim sedaj ni družega na izbiro kot častna smrt ali pa sramotno robstvo. Vsi enoglasno volijo smrt, katero so tudi našli planivši iz trdnjavice v zadnji boj. In malo za tem podloženi strelni prah vžge in pokoplje hudo veliko Turkov. Vsega skup padlo je pri tem mestu čez 20.000 Turkov in sam hrabri sultan. Da ta slavna bramba ni bila brez velikih nasledkov, vidi se iz tega, da se pijani naslednik Selim II. ni upal naprej iti nad Maksimilijana II., ki je sè čudno svojo armado stal pri Rabi kraj Donave, ampak je šel na to, kako bi od Venečanov dobil otok Cipar.

S temi vrsticami hotel sem le pokazati, da je vredno bilo, da so se Hrvatje že več časa pripravljali, kako bi to svečanost tudi v glavnem mestu slavili lepo in pristojno. Videti pa je iz tega, da je vsa Avstrija ravno tako, kakor ogerska zemlja imela dosti razloga, svečavno obhajati spomin Nikole Zrinjskega.

Po načrtu, ktereja je bil izvrstno zložil centralni odbor za to svečanost, začeli so 24. novembra ob štirih popoldne zvonovi peti v stolni cerkvi, in kakor da spominjajo na narodno slogo, vsi so se zvonovi celega mesta pridružili in peli tudi svojo zahvalnost Najvišjemu, da je narodu dal takega moža, pa ga prosili, naj mu jih dá več takih, kateri bi posebno pri sedanjí veliki národni nevarnosti tako slavno zastopali narod, kakor Zrinjski pred tremi stoletji. Ob enem s to zvonitvo dvignile so se po vseh hišah národne zastave, tako, da je bilo veselje gledati po dolgi dolgi naši Ilici in po krasnem trgu Jelačića bana. Po ulicah pa je začelo vreti ljudstvo, ki ga je od vseh strani privrelo mnogo mnogo.

Kar se je moglo poprej računati, prišlo je iz samega Karlovca do šeststo ljudi, od vseh strani prišle so mestne deputacije, ravno tako iz vojniške granice, posebno iz Petrinje in Kostajnice, blizo katerih mest, kakor smo že omenili gori, še danes vidiš podrtine Zrinja grada. Al kar je tej svečanosti dalo tudi narodno-politiško veljavo, in kar je, ko se je začulo v četrtek, toplo prešinilo vsa srca, to je bil slovesni dohod Slovencev, posebno iz bele Ljubljane. Začuvši centralni odbor to reč, odredilo se je, da zagrebška gospoda na podpise oglašnim Sokolcem in čitalničarjem napravi skupno kosilo in večerjo, deželni poslanci pa in druga odlična gospôda, da se povabijo kot gostje k banketu za nedeljo, v kazališču pa da se tem ravno rečenim pridrži posebna loža, a tudi Sokolcem posebna mesta.

Že popoldan je centralni odbor pozdravil slavnega dr. Hurbana in njegovega tovarša prof. Zlota, ki sta kot poslanca slovaške Matice prišla pozdravit svoje brate Hrvate na jugu. Odborov podpredsednik J. Kukuljević pozdravivši nju prinese njima sročno dobrodošlico. Superintendent Hurban zahvaljuje se na srčni pozdrav v dolgem hrvaškem govoru, ter spominja, kako pri Slovakah ni spomin izbrisan o letu 1848., ter tako tudi sedaj pričakujejo pomoči od hrvaških bratov. Ob sedmih imela se je v kazališču začeti predstava hrvaškega prevoda Körnerjeve igre „Nikola Zrinjski“; al že pred šestimi bila so prostorija tako prenapolnjena,